

Ліва (соціал-демократична) партійна преса Західної України кінця XIX – поч. XX ст. у пошуках електорального поля

О. Г. Макарчук

Національний університет «Львівська політехніка», Інститут права та психології, кафедра журналістики та засобів масової комунікації
Corresponding author. E-mail: olena.makarchuk@gmail.com

Paper received 27.05.17; Accepted for publication 05.06.17.

Анотація. Європейська соціал-демократія прийшла до висновку про безперспективність насильного (революційного) шляху зміни суспільної системи. Еволюційна реорганізація суспільних відносин вимагає поєднання зусиль якомога ширшого кола adeptів, представників різних соціальних, національних, релігійних тощо груп. Їхні інтереси та переваги можуть коливатися у достатньо широкому спектрі. Завдання політичної сили – знайти спільний вектор з метою ефективного об'єднання зусиль демократичних сил. На прикладі соціал-демократичної західноукраїнської преси кін. XIX – поч. XX ст. прослідковуємо реалізацію цієї ідеї.

Ключові слова: соціал-демократична партія, партійна преса, електорат.

Вступ Одним з найбільш потужних факторів політичного життя Європи початку 3 тисячоліття є соціал-демократичні партії та рухи. Мартін Шульц, 19 березня 2017 р. обраний головою однієї з найбільш впливових політичних сил Європи - Соціал-демократичної партії Німеччини, у інавгураційній промові перед майже 3500-ю аудиторією ще раз підтвердив основні гасла соціал-демократичного руху, започаткованого ще наприкінці XIX століття: «Політика для людей та здорового суспільства, справедливість і гідність, проти ворогів свободи і демократії». У цій промові Мартін Шульц зазначив, що буде йти в руслі політики засновників соціал-демократичного руху Августа Бебеля, Отто Вельса та Віллі Брандта [10].

До осені 1918 р. Східна Галичина перебувала у складі Австро-Угорщини, а її політичні сили відчували на собі впливи передових європейських ідей. Соціал-демократія західноукраїнських земель кінця XIX – поч. XX ст., подібно до інших місцевих політичних сил ліберального чи консервативного спрямування, йшла у руслі європейських тенденцій, що помітно прослідковується на сторінках партійної преси.

Наскільки ці, європейські за духом, ідеї були близькі тогочасному українському сегменту електорату Східної Галичини і якими засобами велась їх пропаганда в суспільстві – ось два аспекти питання, які викликають найбільшу теоретичну та практичну заінтересованість сучасника.

Короткий огляд публікацій по темі: Питаннями розвитку української партійної преси загалом та соціал-демократичної зокрема в контексті відображення в ній політичних, економічних, соціальних, освітніх та інших суспільних процесів у вітчизняній науковій думці займалися такі вітчизняні науковці, як А. П. Животко, І. В. Крупський, О.І. Босак, О. Хімяк, О.І. Дей, І.Л. Моторнюк, М.Ф. Нечиталюк та ін. [1]. Однак, їх працям бракує уваги питанню пошуку шляхів розширення електорального поля, визначення конкретних прийомів такої діяльності.

Мета: Здійснити огляд соціал-демократичної преси Східної Галичини кін. XIX – поч. XX ст. під кутом пошуку «свого» виборця та вироблення стратегії виборчих кампаній в умовах несприятливого політичного середовища.

Матеріали та методи: Джерельною базою наукової розвідки стала західноукраїнська соціалістична преса кінця XIX – поч. XX ст. Використано наукові

підходи історизму та об'єктивності.

Результати та їх обговорення У другій половині XIX - початку XX ст. західноукраїнські землі – Східна Галичина, Північна Буковина і Карпатська Русь – входили до складу Австро-Угорської імперії. В адміністративному відношенні Галичина і Буковина перебували в Цислейтанії (Австрії), Закарпаття – в Транслейтанії (Угорщина). Саме в цей час склався ряд об'єктивних і суб'єктивних передумов для появи в Галичині соціал-демократичної партії. Її утворенню передувало виникнення робітничих партій у Німеччині, Франції, Іспанії, Бельгії, Данії, Норвегії, відновлення СДРП Австрії на з'їзді в Гайнфельді 30 грудня 1888 – 1 січня 1889 р. та організація того ж 1889 р. II Інтернаціоналу.

Відомий австрійський дослідник Еріх Цольнер зазначав, що більшість австрійських робітників в цей час поділяла погляди соціал-демократів. «Робітничі освітні та фахові об'єднання мали здебільшого соціальну орієнтацію: у цьому середовищі активною була преса» [2] (12 липня 1889 р. вийшов перший номер партійної газети «Arbeiter-Zeitung» – О. М.).

Об'єктивно наприкінці XIX ст. у Східній Галичині починає формуватися класична масова база соціал-демократії – промисловий пролетаріат (у 80–90-х роках XIX ст. вступають у дію Дрогобицько-Бориславський нафтовий та Краківсько-Хшанувський вугільний басейни, інші промислові райони).

Такий розвиток подій підштовхнув польських соціалістів до створення в листопаді 1890 р. Галицької робітничої партії (ГРП) як складової частини австрійської соціал-демократії, що стало лише початковим етапом організаційного оформлення галицької соціал-демократії.

3 січня 1892 р. західно-галицькі соціал-демократи розпочали видавати в Кракові польсько-мовну газету “Naprzyd” («Уперед»), у програмовій статті першого номера якої обґрунтовувалась необхідність створення в Галичині польської соціал-демократичної партії в складі СДРПА.

31 січня – 2 лютого 1892 р. у Львові, в приміщенні ратуші відбувся перший з'їзд галицьких соціалістів, який ухвалив рішення про утворення Польської соціал-демократичної партії Галичини і Силезії – Цешина. (ППСДГС) [3], що стало ще одним поштовхом на шляху утворення власне української соціал-демократії.

У вересні 1896 р. один з ідеологів української соціал-демократії Микола Ганкевич став ініціатором загального зібрання українських робітників у Львові, на котрому було прийнято рішення про утворення окремої Української соціал-демократичної партії. У «Поклику до робітників – русинів» (17 вересня 1896 р.) обґрунтовувалася необхідність такої партії. Ініціаторами її створення стали І. Франко, М. Павлик, М. Ганкевич та інші відомі на той час діячі української лівиці, що уже мали вагомий досвід політичної боротьби в лавах Русько-Української радикальної партії.

1 січня 1897 р. у Львові за редакцією М. Ганкевича почав виходити друкований орган українських соціал-демократів газета «Robotnyk». З підзаголовком «Organ rusko-ukrajinskoji socyjalno-demokratycznej partyji» часопис передбачалося видавати двічі на місяць латинкою. Редакція пояснювала це тим, що робітники в містах дуже часто не знають «tuskoho rumsa», і бажанням донести свою думку до представників робітництва інших національностей (поляків та євреїв [4] З першого номеру домінують статті на важливі суспільно-політичні теми. У передовій статті «Naszi cilu» було заявлено, що УСДП є складовою Соціал-демократичної робітничої партії Австрії та стоїть «на основі програми, сформульованої конгресом австрійської соціал-демократії у Гайнфельді (Hajnföld) 1886 (...) і на думку сеї програми, ясної і точно означеної, поведе свою діяльність [5].

Поряд з іншими, важливими для життя краю питаннями, редакція широко висвітлювала проблеми виборчої системи в Австро-Угорській державі. Зокрема, гостро критикувався виборчий закон, за яким у парламент вперше отримали змогу потрапити й міські робітники. Однак, широко рекламована австрійськими властями виборча реформа була проведена на користь панівної верхівки (обмежена кількість виборчих округів, зміцнені привілейовані «класові» права певних груп тогочасного населення тощо), що не дозволило утворити у парламенті представництво західноукраїнського робітництва.

З 1900 р. на зміну «Robotnik»у приходить рупор української соціал-демократичної партії – газета «Воля» за редакцією М. Ганкевича та С. Вітика. Редакція відмовляється від латинки «Robotnik»а і це, на наш погляд, було правильним рішенням, оскільки залучало до кола потенційних читачів національно-свідому частину західноукраїнського суспільства, недружно налаштовану до польських впливів.

Практично з перших номерів партійний часопис звертає увагу на найбільш болюче для українців питання - відміну анахронічної куріальної системи, введення загального, рівного і прямого виборчого права. Це був безпрограшний крок, оскільки, на відміну від консервативних українських політичних сил, передусім клерикальних, акцент робився на «несправедливості» виборчого законодавства. Питання ж власної гідності, цінності кожного громадянина для держави і суспільства, його рівності з іншими – більш заможними чи освіченими громадянами в силу психологічних особливостей кожного людського індивіда завжди стоятимуть гостро.

Так, «Воля» від 15 травня 1900 р. писала про спільні робітничо-селянські збори у Бучачі, на яких висту-

пили організатор робітничого руху в Галичині М. Ганкевич та засновник робітничого товариства в Бучачі Мозлер. Доповідачі розказали про «значіне політичних прав, політичних свобод і загального права виборчого» [6]. Місцеві робітники та селяни «притакували виводам обох речників» [6].

Певну складність для українських соціал-демократів являло чітке визначення власного електорального поля. На початках діячі партійного руху намагалися спиратися на сільський пролетаріат, який складав основну масу працюючого українського населення. Разом з тим, вони не могли нехтувати зростаючою вагою (чисельною та політичною) і міських робітників. Перша електоральна група відчувала сильні впливи національного відродження, друга – інтернаціональні, пропаговані II Інтернаціоналом.

Це найкраще можна побачити на прикладі редагованого Семеном Вітиком соціал-демократичного часопису «Добра Новина». Видання розпочало свою діяльність як газета, призначена передусім для сільських пролетарів. Однак, уже з 4/5 номеру «Добра Новина» виходить під гаслом «Пролетарі усіх країв єднайтеся!», а зміст її стає спрямованим на висвітлення питань робітничого життя в місті, причому не лише австрійському (Львів, Станіславівтощо), а й європейському, світовому. Зокрема, на шпальтах часопису з'являється окремий відділ (рубрика), призначений для працівників залізниць, – «Залізо-дорожний відділ», призначений для огляду проблем і фахового профспілкового руху залізничників [7, с. 138]. Зрозуміло, що принаймні в царині організації залізничного сполучення профспілка, утворена за національною ознакою, була б політичним абсурдом.

Часопис «Земля і Воля», що з першого номеру (1906 р.) позиціонував себе як «орган української соціал-демократичної партії для сільського робучого люду» [8] вже через рік (у 1907 р.) виступає як «орган української соціальної демократії для робочого люду» [9]. Втім така переміна мало дається взнаки на головному програмному гаслі – реформування австрійської виборчої системи на основі загального прямого виборчого права: «Виборчою картою ви рішете, – закликає часопис – чи доля робітника на старість, доля калік, вдів і сиріт має бути забезпечена чи ні, чи хочете суспільного убезпечення (...) Виборчою картою рішете, чи працююча маса має мати свободу стоваришування (тобто зборів), свободу слова та свободу боротьби при допомозі страйків» [11].

Продовженням «Доброї Новини» став часопис журнального типу «Праця». Про «інтернаціональний» зміст видання свідчать уже назви редакційних статей: «Шостий міжнародний соціалістичний конгрес в Амстердамі», «Відозва японських соціалістів до російських», «Загальний страйк залізничних служачих на Угорщині» тощо. Газета не приховує, що основним своїм завданням бачить «об'єднувати пролетарів всіх країн» та «викрешувати "іскру" революції в Галичині» [7, с. 177].

Вплив політичної сили та її електорату виражається у поданих за неї голосах на виборах. На парламентських виборах 1907 р. УСДП отримала близько 29 тис. голосів (8% відданих за українські партії) і 2 посольські мандати (С. Вітик і Я. Остапчук). Також

від 1907 р. УСДП одержала 2 постійні місця на конгресах II Інтернаціоналу у складі австрійської делегації.

На 1911 р. партія налічувала 1366 членів і мала місцеві комітети в 13 містах. На виборах 1911 р. здобула близько 25 тис. голосів (у тому числі 3 тис. на Буковині) і один посольський мандат (С. Вітик). М. Гавришук став послом буковинського сейму.

Висновок. Політичні цінності, якими керувалася у своїй діяльності УСДПГ і Б – це органічне поєднання соціальних і національних ідеалів у визначенні цілей політичної боротьби, опора у досягненні практичних завдань руху на широкі верстви трудового люду (при чому не тільки класичного міського пролетаріату) через організацію багатолюдних віч, демонстрацій,

страйків.

Важливо було не просто запропонувати цій масі прості і зрозумілі лозунги, як-от запровадження прямого рівного виборчого права, але й уміло «балансувати» між національним та інтернаціональним, між містом та селом, між повагою до традиційних цінностей (включаючи й релігійні цінності частини електорального поля) та свободою совісті тощо.

Постійна турбота про піднесення інтелектуально-культурного рівня українського робітництва та інтелігенції, виховання електорального поля в дусі поваги до інших народів, солідарності з працюючими верствами інших країн тощо не втратили своєї привабливості і у наші дні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Животко А.П. Історія української преси — Київ: Наша культура і наука, 1999. — 368 с., Історія української дожовтневої журналістики / [Дей О.І., Моторнюк І.Л., Нечитайло М.Ф. та ін.]; під ред. Й.Т. Цюха. — Львів: Вища школа, 1983. — 511 с.; Хімяк О.Українська соціал-демократична партія: періодичні видання та діяльність (кінець XIX – початок XX ст.) / О. Хімяк // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку: Зб. наук. пр. — Львів, 2008. — Вип. 20 — С. 144-149; Босак О.І. Відображення боротьби за виборчі реформи галицькою пресою напередодні I світової війни/О.Босак/Поліграфія і видавнича справа. — Львів. - 2006. - №2 (44). — 344 с., с.138 – 145.
2. Цюльнер Еріх. Історія Австрії / Пер. з нім. Роман Дубасевич. — Львів: Літопис. 2001. — С. 405
3. Himka J.-P. Socialism in Galicia. The Emergence of Polish Social Democracy and Ukrainian Radicalism. — Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1983, s. 283
4. Robitnyk (Lwiw). — 1897, Rik I. — 1. Sieznia, 1 nr. s.4.
5. Robitnyk (Lwiw). — 1897, Rik I. — 1. Sieznia, 1 nr., s. 3
6. Воля. — 1900, Рік I. — Ч. 10. - 15 мая. - с.3
7. Українські часописи Львова 1848-1939 pp.: Історико-бібліографічне дослідження. У 3 т. Т. 2. 1901–1919 pp., уклад.: М. В. Галушко, М. М. Романюк. — Львів, 2002. — 692 с.
8. Земля і Воля Рік I, 1906, Ч.1, с.1
9. Земля і Воля Рік II, 1906, Ч.8, с.1
10. <https://martinschulz.spd.de>
11. <http://pvs.uad.lviv.ua/static/media/44/26.pdf>

REFERENCES

1. Zhyvotko AP History Ukrainian press - Kyiv: Our Culture and Science, 1999. - 368 p., Prerevolutionary history of Ukrainian journalism / [OI Day, Motornyuk IL, Nechytalyuk MF etc.]; ed. Y.T. Tsoha. - Lviv: High School, 1983. - 511 p; Himyak O. Ukrainian Social Democratic Party, periodicals and activities (late XIX - early XX century.) / O. Himyak // Ukrainian national idea: reality and prospects of development: Coll. Works - Lviv, 2008. - Vol. 20 - p. 144-149; Bosak O.I. Displaying the Galician press struggle for electoral reform before the World War I / O.Bosak / Printing & Publishing. - Lviv. 2006. №2 (44). - 344 pp., p.138 - 145.
2. Tsolner Erich. The History of Austria / Translation from German language Roman Dubasevych. - Lviv: Chronicle. 2001. - P. 405
3. Volya. - 1900, Year I. —Part 10. . - 15 May. p.3
4. Ukrainian periodicals of Lviv in 1848-1939. Historical and bibliographic research. In 3 v. V. 2. 1901-1919. .: M. V. Halushko, M.M. Romaniuk. - Lviv, 2002. - 692 p.
5. Zemlyia i Volya. - 1906, Year I, Part 1, p.1
6. Zemlyia i Volya. - 1906, Year II, Part 8, p.1

Left (Social Democratic) Party press in western Ukraine in search of the electoral field in late XIX – early XX centuries

О. Н. Makarchuk

Abstract .European Social Democracy concluded the futility of violent (revolutionary) way of social system changing. Evolutional reorganization of public relations requires combining the efforts of the as wide as possible circle of followers, representatives of different social, ethnic, religious, etc. groups. Their interests and preferences can vary in a wide range. The political force task is to find common vector for effective joint of the democratic forces. The realization of this idea is traced on the example of Western Social Democratic press of the late XIX – early XX centuries.

Keywords: Social Democratic Party, the party press, electorate.

Левая (социал-демократическая) партийная пресса Западной Украины конца XIX - поч. XX ст. в поисках электорального поля

Е. Г. Макарчук

Анотация. Европейская социал-демократия пришла к выводу о бесперспективности насильственного (революционного) пути изменения общественной системы. Эволюционная реорганизация общественных отношений требует объединения усилий как можно более широкого круга adeptов, представителей различных социальных, национальных, религиозных и т.д. групп. Их интересы и предпочтения могут колебаться в достаточно широком диапазоне. Задача политической силы - найти общий вектор с целью эффективного объединения усилий демократических сил. На примере социал-демократической западно-украинской прессы кон. XIX - нач. XX в. отслеживаем реализацию этой идеи.

Ключевые слова: социал-демократическая партия, партийная пресса, электорат.